

Edebiyyât, II, 508-525; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, s. 83; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 110-125; Rypka, *HIL*, s. 194-195; Ethê, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 107-108; Bedüzzaman Fûrûzanfer, *Sûhan ü Sûhanverân*, Tahrân 1369 hş., s. 230-234; E. Berthels, "Muizzî", *IA*, VIII, 560-561; Julie S. Meisami, "Mu'izzi", *EL* (İng.), VII, 489-490.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

MUIZZÜDDEVLE

(مُؤِزُّ الدَّوْلَةِ)

Ebü'l-Hüseyn Ahmed
b. Ebî Şücâ' Büveyh
b. Fennâ Hüsrev ed-Deylemî
(ö. 356/967)

**Irak Büveyhîleri'nin kurucusu
ve ilk hükümdarı
(945-967).**

303 (915-16) yılında doğdu. On dokuz yaşında iken ağabeyi İmâdüddeve Ebü'l-Hasan Ali tarafından İlyâsîler'in idaresinde bulunan Kirman'ı zaptetmekle görevlendirildi. Bölgeyi direnişle karşılaşmadan ele geçirdiyse de orada Büveyhî hâkimiyetinin pek kolay kurulamayacağını düşünen Ebü'l-Hasan Ali'nin emriyle geri çekilmek zorunda kaldı (İbn Miskeveyh, I, 352-356). 326'da (938), Emirülümerâ İbn Râik ve kumandan Beckem'e karşı İmâdüddeve'le'den yardım isteyen Ebû Abdullah el-Berîdî'ye destek vermek üzere Hûzistan'a gönderildi. Beckem'i mağlûp eden Ebü'l-Hüseyn Ahmed, Ahvaz'a hâkim olduktan sonra Berîdîler'i etkisiz hale getirip bölgede Büveyhî hâkimiyetini kurdu. Böylece Hûzistan'ı yönetmeye başlayan ve burayı, gücünü büyük ölçüde yitirmiş olan Abbâsîler'in elindeki Irak'a yapacağı askerî hareketler için bir üs olarak kullanan Ebü'l-Hüseyn Ahmed, önceleri Basra ve Vâsıt gibi Güney Irak şehirlerine başarısızlıkla sonuçlanan birçok sefer düzenledi. Başarısızlıkların sebebi Bağdat'ta Türk asıllı Emîr Tüzün'ün emîrül-ümerâlık mevkiinde bulunması idi. Tüzün'ün ölümü ve yerine geçen İbn Şîrîzâd'ın selefinin yeteneklerine sahip bulunmaması, ayrıca bu sırada Vâsıt Valisi Yinâl'ın taraf değiştirerek kendisine tâbi olması, Ebü'l-Hüseyn Ahmed'in hiçbir direnişle karşılaşmadan Bağdat'a girip iktidarı ele geçirmesine fırsat verdi (11 Cemâziyelevvel 334 / 19 Aralık 945). Ebü'l-Hüseyn Ahmed, Halife Müstekfî-Billâh'ın huzuruna çıkarak biat etti ve halife ona Muizzüddeve, kardeşleri Ebü'l-Hasan Ali'ye İmâdüddeve, Ebû Ali Hasan'a da Rûknüddeve lakaplarını verdi. Halife tarafından emîrül-ümerâ tayin

edilen Muizzüddeve, kırk gün sonra kendisine komplo düzenlediği suçlamasıyla halifeyi tahttan indirip gözlerine mil çektirerek yerine Muktedir-Billâh'ın oğlu Ebü'l-Kâsım Fazl'ı Mutî'-Lillâh unvanıyla tahta çıkardı (Mes'ûdî, IV, 371, 372; İbn Miskeveyh, II, 86-87).

Muizzüddeve, Bağdat'a yerleşmesinden ölümüne kadar geçen yirmi iki yıl boyunca emîrül-ümerâ sıfatıyla burada hüküm sürdü ve bu müddet içerisinde Irak'taki Büveyhî hâkimiyetini kabul etmek istemeyen Hamdânîler, Berîdîler, Karmatîler ve Vâsıt ile Basra / Şattûlarap arasındaki Batîha'da hüküm süren Şâhinîler ile devamlı mücadele halinde oldu; bu sırada Basra gibi birçok önemli Irak şehrini ele geçirdi. Batîha'ya düzenlediği bir askerî harekât sırasında hastalanarak Bağdat'a döndü ve 17 Rebûlâhîr 356'da (1 Nisan 967) öldü. Cenazesi önce sarayının bahçesine gömüldü; 358'de (969) Bağdat'ta, Şîîler tarafından mukaddes kabul edilen Kâzımiyye'nin Kureyş Mezarlığı'nda yapılan bir türbeye nakledildi. Yerine oğlu Bah-tiyâr geçti.

Muizzüddeve'nin Irak'ı ele geçirmesinden sonra Şîî Büveyhî hânedanının Irak kolu ile Sünnî Abbâsî hilâfetinin zoraki birlikteliğine dayanan ve bu hânedanın yıkılışına kadar bir asırdan fazla devam eden bir süreç başlamıştır. Büveyhîler'de başlangıçta bir Şîî hilâfeti kurma düşüncesi mevcutsa da bazı sebeplerle bu düşünceden vazgeçtikleri görülür. Büveyhî topraklarında halkın çoğunluğunun Sünnî olması, bir Şîî hilâfetinin Büveyhî iktidarının bekası için ileride tehlike yaratabileceği ihtimalinin bulunması, Sâmânîler gibi Sünnî hasım devletlerin etkisi ve Büveyhî ordusunda Sünnî Türk unsurunun yer alması bu sebepler arasında sayılabilir. Abbâsî hilâfetinin devamına karar verildiğinde Muizzüddeve ve diğer Büveyhî emîrleri halifenin devlet başkanı sıfatını ve bu makamın bazı teorik imtiyazlarını tanımış, bununla beraber halife, fiilen daha önceden kaybetmeye başladığı icra gücünü neredeyse tamamen yitirmiştir. Muizzüddeve halifeye belirli bir maaş bağlamış ve onun özel mülk ve arazilerinin yönetimi için bir kâtip görevlendirmiştir (Mes'ûdî, IV, 372, 385; İbn Miskeveyh, II, 87, 107-108). Halifenin bir Şîî hükümdarı tarafından tahta çıkarılıp indirilmesi, bu makamın başka hânedanlar nezdindeki hukukî konumunu olumsuz yönde etkilemiş ve Sâmânîler, Abbâsîler'e sadık olmalarına rağmen uzun bir müddet Mutî'-Lillâh'ın halifeliği-

ni kabul etmeyip göz altındaki Müstekfî-Billâh'ı halife tanımayı sürdürmüştür.

Hûzistan'ı yönetimi sırasında İmâdüddeve'ye bağımlı hareket eden Muizzüddeve, Askerimükrem'de bir darphâne kurmuş, 330 (942) yılından itibaren kendi adına para bastırması ve çeşitli güçlerin mücadelesine ettiği Irak gibi çok karışık bir bölgeye Büveyhî hâkimiyetini kalıcı bir şekilde yerleştirmiştir. Irak'taki yönetimi boyunca başta asker maaşlarının ödenmesi olmak üzere ekonomik sıkıntılar ve malî güçlüklerle karşılaşmıştır. Nakit ödeyemediği maaşlar için kumandan ve askerlere arazi iktâ ettiyse de bu uygulama, zaman içerisinde Irak'ta arazilerin verimsiz hale gelmesi ve tarım gelirinin düşmesi gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Buna karşılık tarımı geliştirmek ve ihmal edilen Bağdat'ın sulama sistemini faaliyete geçirmek için bazı su kanallarının onarımını gerçekleştirmiştir. Bu arada malî sıkıntılara rağmen 350'de (961) büyük meblağlar harcayarak Bağdat'ın Bâbüşşemmâsiye semtinde kendisi için muhteşem bir saray inşa ettirmiştir. 355 (966) yılında Bağdat'ın Habsülcedîd mevkiinde bir bîmâristan yaptırmaya başlamış, ancak ölümü üzerine inşaat yarım kalmıştır.

Muizzüddeve diğer birinci nesil Büveyhî emîrleri gibi Şîa'nın Zeydiyye koluna mensuptur. Büveyhîler'in Sünnî Abbâsî hilâfetiyle uzlaşmasını sağlayan tarihî şartlar öyle görünüyör ki Muizzüddeve'nin Şîî-Sünnî siyasetinin sınırlarını da tayin etmiş, onun Şîa merkezli düşünmesini ve bu mezhebi siyasî araca dönüştüren bir politikaya yönelmesini engellemiştir. Fakat yine de iktidar değişikliği sebebiyle hassasiyeti artan Sünnîler'i fazla tahrik etmeden Şîîler'e birtakım imkânlar sağlamıştır. Onun zamanından itibaren nakiblik (nikâbe) kurumu iki kısıma ayrılmış ve önceden Abbâsî nikâbeti içinde yer alan Hz. Ali soyundan gelenler kendilerine ait bağımsız bir Aleviyyîn / Tâlibiyyîn nakibliği elde etmiştir. Muizzüddeve uzun bir zaman Hz. Ali evlâdı içerisinde Zeydiyye'ye mensup olanları desteklemiş, fakat hayatının sonuna doğru İmâmiyye mensupları da önem kazanmaya başlamış ve içlerinden biri nakiblik kurumunun başına geçmeyi başarmıştır. Onun döneminde Şîîler toplumsal hayatta dinî ve içtimâî birtakım faaliyetlerle kendilerini belli etmiştir. 352 (963) yılından itibaren âşûrâ matemiyle Gadir-i Hum bayramının görkemli törenlerle icrasına başlanmışsa da bu törenler Şîîler'le Sünnîler arasındaki gerilimi arttırmış ve özellikle Bağdat'ta bu iki grup arasında sü-

MUİZZÜDDEVLE

rûp giden çatışmalara sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir es-Sûlî, *Aḥbârü'r-Râzi-Billâh ve'l-Müttaki-Lillâh* (nşr. J. Heyworth-Dunne), Beyrut 1403 1983, s. 233, 262-263, 284-285; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 371, 372, 385; Ebû Ali et-Tenûhî, *Nişvârü'l-muḥâḍara* (nşr. Abbûd eş-Şâlcî), Kahire 1392/1972, IV, 171, 217-219; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I-II, tür.yer.; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *et-Târîḥ* (nşr. H. F. Amedroz – D. S. Margoliouth), Kahire 1337/1919, s. 342, 409; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târîḥi't-Taberî* (Taberî, *Târîḥ* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 353, 354-355, 392, 397, 399, 400, 404, 407-408, 419, 429, 431, 432; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 340, 356-357, 365; VII, 2, 15, 16, 19, 23, 33, 38, 39, 48; VIII, 31, 39; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 324-326, 333-337, 340-343, 408-409, 445, 449-451, 453-455, 469, 477, 481-482, 496, 507, 510, 512, 514, 516, 520, 522-524, 549-550, 553-554, 565, 567-568, 575-577; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 174-177; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 6-14, 124, 134-135, 146-147, 148, 169, 173-174, 205 vd.; a.mlf., "The Relation of the Buwayhid Amirs with the 'Abbasid Caliphs", *JPHS*, II/3 (1954), s. 233; a.mlf., "A Distinguished 'Alid Family of Baghdad during the Buwayhid Period", *Journal of the Asiatic Society of Pakistan*, sy. 9, Karachi 1964, s. 50; S. Lane-Poole, *Catalogue of Oriental Coins in the British Museum*, Bologna 1967, II, 197, 199, 200, 201, 202, 203; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 327, 329-332; İbrâhim Selmân el-Kürevî, *el-Büveyhiyyûn ve'l-ḥilâfetü'l-'Abbâsiyye*, Küveyt 1402/1982, s. 110-113, 118-120, 172-174, 189-194; Ahmet Güner, *Büveyhîler'in Şit-Sünnî Siyaseti*, İzmir 1999, s. 21 vd., 39, 44, 48, 49-51, 56, 103, 106, 130, 132, 133, 178, 219; Kürkîs Awâd, "ed-Dârü'l-Mu'izzî min eşheri mebânî Bağdâd fi'l-karîr-râbî li'l-hicre", *Sumer*, X/2, Bağdad 1954, s. 197-217; C. E. Bosworth, "Military Organisation under the Büyids of Persia and Iraq", *Oriens*, XVIII-XIX (1967), s. 155, 159 vd.; K. V. Zetterstéen, "Muizz-üd-Devle", *IA*, VIII, 561-562; a.mlf. – [H. Busse], "Mu'izz al-Dawla", *EF* (İng.), VII, 484-485.

AHMET GÜNER

MUİZZÜDDİN MUHAMMED

(معز الدين محمد)

Muizzüddîn (Şihâbüddîn) Muhammed
b. Bahâiddîn Sâm
(ö. 602/1206)

Gurlu hükümdarı
(1203-1206)

(bk. GURLULAR).

MUKABELE

(bk. SEMÂ).

MUKABELE

(المقابلة)

Bir başkasının
Kur'an-ı Kerim'i okuyuşunu
takip etmek
ve bu suretle hatim indirme
anlamında kıraat terimi.

Sözlükte "iki şeyi birbiriyle karşılaştırmak" anlamına gelen **mukâbele**, üç aylarda ve bilhassa ramazanlarda cami, mescid ve evlerde daha çok sabah, öğle, ikinci namazları öncesinde hâfızlar tarafından okunan Kur'an'ı takip etmek suretiyle hatim indirme geleneğine ad olmuş, zamanla hâfızların bu okuyuşları için de aynı terim kullanılmıştır. Bu gelenek, Cebrâil'in ramazan aylarında her gece Hz. Peygamber'e gelerek o ana kadar nâzil olan âyet ve sûreleri karşılıklı okuyup kontrol etmelerine dayanır (bk. ARZA). Kur'an'ın ramazan ayında nâzil olmaya başlaması, bu ayda yapılan amellerin diğer zamanlara göre daha faziletli kabul edilmesi de geleneğin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Resûl-i Ekrem'in vefatından önceki son ramazanda mukabele iki defa gerçekleşmiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-vaḥy", 5, "Bed'ü'l-ḥalk", 6, "İsti'zân", 43; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâḥâbe", 98, 99), buna "arza-i ahîre" denir (İbn Sa'd, II, 195). Sahâbeden bazıları ramazan ayı gelince aile fertlerini toplayarak onlara mukabele okurlardı (Nevevî, s. 131 vd.).

Kur'an'ı güzel okuyan birinden dinleme ve yanlışsız hatmetmekle ilgili bazı naslar vardır. Hz. Peygamber ahabın içinde güzel Kur'an okuyanları dinler, bazan göz yaşlarını tutamadığı olurdu. Bir hadiste, Allah'ın evlerinden birinde O'nun kitabını okuyan ve müzakere eden cemaati rahmetin kaplayacağı, onları meleklerin kuşatacağı ve Allah Teâlâ'nın o mecliste yer alanları kendi nezdinde bulunanlara bildireceği kaydedilir (Müslim, "Zikir", 38, 39; Ebû Dâvûd, "Vitr", 14; Tirmizî, "Kırâ'ât", 10). "Allah'ın evleri"nden genellikle mescidler anlaşılırsa da bu işin yapıldığı mektep, medrese, hankah ve meskenler de buna dahil edilmiştir. İslâm ülkelerinde saraylarda da mukabele okuyan hâfızlar bulundurulmuştur. İbn Hallikân, Hârûnürreşîd'in hanımı Zübeyde'nin Kur'an'ı ezberleyen 100 kadar câriyesinin olduğundan ve sarayında onları dinlediğinden söz eder. İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi Hırka-i Saâdet Dairesi'nde günün hemen her saatinde mukabele okuma geleneği günümüzde de sürdürülmektedir.

Bugün İslâm dünyasında yaşatılan mukabele geleneğinde esasta bir değişiklik yoktur. Makedonya gibi bazı Balkan ülkelerinde mukabeleye üç aylar girince başlanmakta, receb, şâban ve ramazan aylarında hatim indirilmektedir. Eski İstanbul ramazanlarında camilerde mukabele okumaya ramazandan on beş gün önce başlanır (Balikhâne Nâzırı Ali Rızâ Bey, s. 38), hatim duası Kadir gecesı öncesi ikinci namazında yapıldı (a.g.e., s. 64). Osmanlılar döneminde namazlardan önce birer cüz mukabele okumakla görevli olan ve kendilerine "cüzhan" denilen cami görevlileri vardı (Pakalın, I, 318). Ayrıca bazı büyük konaklarda güzel sesli imam ve müezzinler görevlendirilir ve sahurdan sonra mukabele okunurdu (Balikhâne Nâzırı Ali Rızâ Bey, s. 34). İstanbul'da Eyüp Sultan Camii ve Türbesi'nde okunan hatimlerin ayrı bir fazileti olduğu kabul edilir, Uzunçarşı esnafı her yıl ramazanda Eyüp Sultan Camii'nde mukabele okuturdu (Ergin, I, 555). III. Selim'in ramazanlarda Eyüp'te Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin türbesinde veya sarayda Hırka-i Saâdet Dairesi'nde okunan hatimlere iştirakinden söz edilmiş, bu hatimlerden bazılarının kıraat-i seb'a üzere okunduğu belirtilmiştir (III. Selim'in Sirkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme, s. 13, 16, 188, 212, 245).

Günümüzde Türkiye'de ramazan mukabeleleri genellikle ramazanın ilk günü başlar ve arefe günü tamamlanarak duası yapılır. Duanın Kadir gecesinde yapıldığı da olur. Bilhassa kış gecelerinde imsakten hemen sonra camiye gidenler sabah namazından önce okunan mukabeleye katılmakta, ramazan için özel dinî yayınlara hazırlayan bazı radyo ve televizyonlarda da mukabele daha çok bu vakitte okunmaktadır. İstanbul'da bilhassa selâtin camilerinde ramazan günlerinde tanınmış hâfızlar günümüzde de mukabele okumaktadır. Ayrıca hanımların evlerde bir araya gelip mukabele dinleme geleneği de yaygındır. Bu meclislerde bir hâfızın okuduğu mukabele takip edildiği gibi bir hâfızın kayda alınmış kıraatini dinleme de giderek yaygınlık kazanmaktadır. Mukabelede her cüz bir kişi veya birden çok hâfız tarafından okunabilmektedir.

Hâfızlarıyla ünlü Mısır'da ramazanlarda cami ve evlerde, radyo ve televizyonlarda mukabele okunur. Devamlı Kur'an tilâveti yayını yapan radyolar da vardır. Radyo ve televizyonlarda mukabele okuyacak hâfızlar özel bir kurul tarafından seçilir. Mısır dışı ülkelere ramazan aylarında hâfızlar